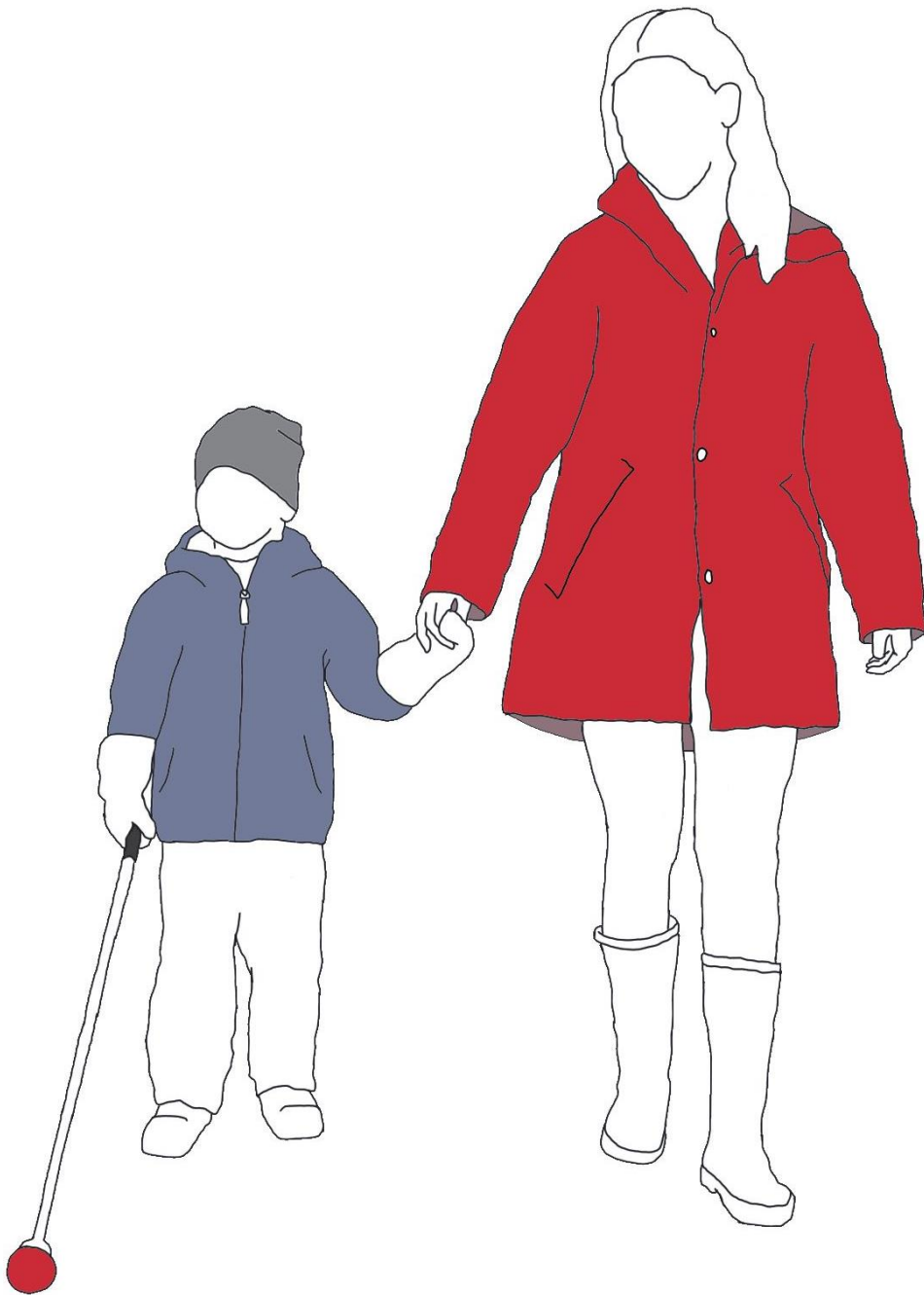

KÄSI KÄDESSÄ

Varhaiskasvattajan opas näkövammaisen
lapsen ohjaamiseen ja tukemiseen

Pinja Davidsson & Alexandra Koponen
Pohjois-Karjalan Näkövammaiset ry

Sisällysluettelo

Hyvä lukija	3
Näkövammaisuus	4
• Yleistä näkövammaisuudesta	4
• Näkövammaisen lapsen kehitys	4
Varhaiskasvatuksen ammattilaiset	6
• Yhteistyö ja moniammatillisuus	6
• Avustaja kuntoutuksen tukena	6
Näkövammaisen ohjaaminen ja tukeminen	7
• Aistien käyttö ja vahvistaminen	7
• Sanoittaminen ja kuvailu	8
• Värien ja kontrastien käyttö	8
• Liikkuminen ja motoriiikka	9
Käytännön esimerkkejä varhaiskasvatukseen	10
• Ruokailutilanteet	10
• Ryhmä- ja siirtymätilanteet	11
• Pukeutumis- ja ulkoilutilanteet	12
• Näkövammaisen apuvälineet	13
• Leikit ja askartelut	14
• Koskettelukirjat	15
• Leikkivälineet päiväkodissa	16
• LEGO® Braille Bricks	17
Pohjois-Karjalan Näkövammaiset ry	18
Kiitossanat	19
Lähteet	20

Pinja Davidsson ja Alexandra Koponen

Käsi kädessä – Varhaiskasvattajan opas näkövammaisen lapsen ohjaamiseen ja tukemiseen

Kannen kuva: Pinja Davidsson

Valokuvat ja ulkoasu: Pinja Davidsson ja Alexandra Koponen

Julkaisija: Pohjois-Karjalan Näkövammaiset ry 2021

Hyvä lukija

Käsissäsi on opas, joka on luotu auttamaan ja antamaan ideoita, kuinka ohjata ja tukea näkövammaista lasta varhaiskasvatuksessa. Opas keskittyy päiväkodissa tapahtuvaan varhaiskasvatukseen ja on kohdennettu varhaiskasvattajille, mutta sen materiaalia voivat hyödyntää myös muut sokeiden ja heikkonäköisten lasten kanssa työskentelevät. Esiteltyt käytännölliset vinkit ovat sovellettavissa myös muihin ympäristöihin, kuten kotiin sekä kouluun.

Idea oppaasta on syntynyt omakohtaisten kokemustemme kautta. Oppaan sisällön suunnittelussa meitä tukivat haastattelemamme varhaiskasvattajat ja huoltaja, jotka omien kokemustensa kautta nostivat esille tärkeitä huomioita ja toiveita opasta varten. Oppaassa olemme pyrkineet yhdistämään keräämiämme kokemuksia teorian tietoon.

Oppaassa käydään läpi tarkemmin näkövammaisuuden käsitettä ja sen määrittelyä sekä miten näkövammaisen lapsen kehitys etenee ja eroaa verraten näkevään lapseen. Nostamme esille myös varhaiskasvattajan sekä avustajan ja muiden ammattilaisten merkitystä näkövammaisen lapsen kasvun ja kehityksen tukemisessa.

Tämän jälkeen oppaassa tarkastellaan, millaisia asioita varhaiskasvattajan tulisi huomioida ohjatessaan sokeaa tai heikkonäköistä lasta. Oppaan laajimpaan lukuun on koottu käytännön esimerkkejä, joita voidaan hyödyntää näkövammaisen lapsen osallistuessa varhaiskasvatukseen. Esimerkit on teemoiteltu erilaisten päiväkodissa esiintyvien tilanteiden ja toimintojen mukaan. Opas sisältää kattavasti ideoita erilaisiin leikkeihin ja askarteluihin liittyen sekä esittelee näkövammaisen lapsen arkea helpottavia apuvälineitä. Tekstin tukena on oppaassa käytetty paljon esimerkkikuvia.

Käsi kädessä – Varhaiskasvattajan opas näkövammaisen lapsen ohjaamiseen ja tukemiseen on osa opinnäytetyötämme, joka on sosionomikoulutuksemme lopputyö. Opinnäytetyön toimeksiantajana sekä oppaan julkaisijana toimii Pohjois-Karjalan Näkövammaiset ry. Lisää yhdistyksestä kerromme oppaan lopussa.

Toivomme, että opas tarjoaa sinulle uusia näkökulmia sekä tietoa ja osaamista toimia näkövammaisen lapsen kanssa.

Joensuussa 20.10.2021

Pinja Davidsson & Alexandra Koponen

Näkövammaisuus

Yleistä näkövammaisuudesta

Ihmisen tärkein tiedonsaantikanava on näköaisti, sillä se kattaa jopa 80 % saadusta aistitiedosta. Mikäli näköaisti puuttuu kokonaan tai on normaalia heikompi, muut aistit herkistyvät ja siten korvaavat puuttuvaa näkökykyä. Näkövammaisuus käsittää niin heikkonäköisyyden kuin sokeuden. Yhteisenä tekijänä on se, ettei näkökykyä pystytä korjaamaan normaaliksi silmälasien avulla. Maailmanlaajuisesti yleisin näkövammaisuuden aiheuttaja on kaihi, mutta sen osuus kaikista näkövammoista on Suomessa alle yhden prosentin. Yleisimmät syyt lasten ja nuorten näkövammaisuuteen ovat näköratojen ei-synnynnäiset viat, synnynnäiset kehityshäiriöt sekä ROP eli retinopahia praematuritatis, joka on keskosilla esiintyvä verkkokalvon kehityshäiriö.

Näkövammaisuus voidaan määritellä monin eri tavoin. Suomessa virallisen määrittelyn näkövammaisuudesta tekee kuitenkin aina silmälääkäri, jolloin määrittely perustuu Maailman terveysjärjestö WHO:n luokitteluun. Tämän luokittelun mukaan heikkonäköisyyden määritelmä täyttyy, mikäli henkilön paremman silmän laseilla korjattu näöntarkkuus on heikompi kuin 0,3. Sokeaksi määritellään puolestaan henkilö, jonka näöntarkkuus on alle 0,05 tai näkökenttä on supistunut halkaisijaltaan alle 20 asteeseen.

Määriteltäessä näkövammaisuutta huomioon voidaan ottaa myös näönkäytön toiminnalliset kriteerit. Toiminnallinen määritelmä tarkastelee

näkövammaisen henkilön omaa näkemystä siitä, kuinka näkövamma vaikuttaa tämän arkeen ja jokapäiväiseen elämiseen. Tarkasteltavia tekijöitä ovat esimerkiksi sosiaaliset suhteet ja näönvarainen kommunikointi, ympäristöön orientoituminen, liikkumistaidot, tarkka lähityöskentely sekä itsenäisen elämän taidot. Nykypäivänä näkövammaisuuden arvioinnissa pyritään korostamaan yksilön omia kokemuksia liittyen näkövamman vaikutuksiin ja sen aiheuttamiin toiminnallisiin haittoihin.

Näkövammaisen lapsen kehitys

Vuonna 2019 Suomen rekisteröidyistä näkövammaisista 2,7% oli 0–14-vuotiaita, joka lukumäärällisesti tarkoittaa noin 477 lasta ja nuorta. Näkövammaisliiton kuntoutuskeskus Iiriksen epävirallisen arvion mukaan Suomessa syntyy vuosittain noin 70–100 näkövammaista lasta. Tarkkaa lukumäärää on hankala määrittää, koska suurin osa näkövammaisina syntyvistä lapsista on monivammaisia, mikä vaikeuttaa näkövamman välitöntä huomaamista.

Näkövammaan liittyvät asiat kuten vammautumisikä, näönjäänteiden olemassaolo sekä muut mahdolliset vammat vaikuttavat näkövammaisen lapsen kehitykseen huomattavasti. Kehitykseen vaikuttavat myös ympäristön erilaiset tekijät, kuten lähiympäristön tuki sekä erilaiset kuntoutuspalvelut ja niiden saatavuus.

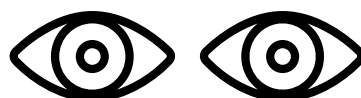
Vastasyntynyt lapsi kiinnostuu ympäröivästä maailmasta erityisesti

visuaalisten ärsykkeiden innostamana. Kun näkökyky on rajallinen tai sitä ei ole ollenkaan, näkyy se usein pienen lapsen passiivisuutena, joka puolestaan voi viivästyttää motoristen taitojen kehittymistä ikätason mukaisesti. Aikuisella on näkövammaisen lapsen motorisen kehityksen kannalta suuri rooli, sillä hän toimii lapsen tukijana ja rohkaisijana. Koska kyky mallioppia visuaalisesti puuttuu, on aikuisen antama fyysinen ja sanallinen ohjaus välttämätöntä oman kehon ja ympäristön hahmottamiseksi.

Passiivisuus heijastuu monesti myös näkövammaisen lapsen sosiaaliseen kehitykseen. Sosiaalisia taitoja opitaan pitkälti muita matkien ja havainnoiden, jonka takia kommunikointi ja vuorovaikutuksessa oleminen muiden ihmisten kanssa voi olla tavallista haastavampaa. Jotta näkövammaiset lapset pystyisivät toimimaan ikätovereidensa kanssa ja siten solmimaan ystävyys-suhteita, on sosiaalisten taitojen opettelu erityisen tärkeää. Sosiaalisia taitoja voidaan kehittää esimerkiksi vuorovaikutus-, kommunikointi- ja draamaharjoitusten avulla. Lapselle tulee myös tarjota mahdollisuuksia olla vuorovaikutuksessa muiden kanssa, koska se tukee yksilön sosiaalista kasvua ja kehitystä. Se tukee lapsen ymmärrystä sosiaalisesta maailmasta ja sosiaalisista suhteista, joka puolestaan on yhteydessä hyviin käytöstapoihin ja muuhun vuorovaikutusta edesauttavaan käytökseen. Sosiaalisten taitojen vahvistuminen vaikuttaa positiivisesti lapsen minäkuvaan, joka voi rohkaista lasta yhä itsenäisempään ja syvempään vuorovaikutukseen.

Ihmisen kognitiivisiin taitoihin kuuluvat eksekutiiviset eli toiminnanohjaukselliset toiminnot, joita ovat esimerkiksi muisti,

tiedon prosessointimenetelmät sekä tarkkaavaisuus. Luovuus ja älykkyys ovat myös osa kognitiivisia taitoja. Näiden lisäksi merkittävä osa kognitiivista osaamista on syy- ja seuraussuhteiden sekä loogisten asiayhteyksien oppiminen ja ymmärtäminen, joissa korostuvat kielen ja puheen merkitys. Alussa heikkonäköisellä tai sokealla lapsella voi ilmetä pientä puheen kehityksen viivästymää, mutta usein kielellisten taitojen kehittyminen on ikätason mukaista. Tutkiminen ja tekeminen muodostavat perustan kielelliselle oppimiselle, jonka takia aikuisen antama tuki esineisiin, paikkoihin sekä ympäröivään maailmaan tutustuessa on näkövammaisen lapsen kannalta merkittävää. Ympäristöä tutkittaessa on tärkeää kuvailla lapselle esineitä ja asioita niin sanallisesti kuin kosketuksen keinoin. Sanaston laajentumisen ja ymmärtämisen myötä näkövammaisen lapsen kyky ilmaista asioita ja tunteita puhumalla kehittyy.

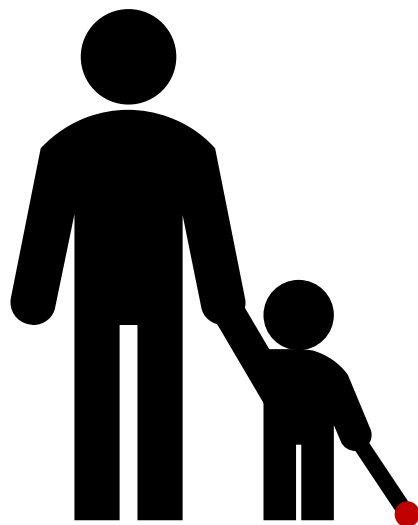
Varhaiskasvatuksen ammattilaiset

Yhteistyö ja moniammatillisuus

Näkövammaisen lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksen, on aloitus ja tukitoimet tärkeä suunnitella lapsen yksilöllisiin tarpeisiin sekä perheen kokonaistilanteeseen pohjautuen. Suunnittelu luo pohjaa perheen ja hoitopaikan yhteistyölle. Suunnittelua voidaan toteuttaa myös moniammatillisuutta hyödyntäen niin, että siihen osallistuu lapsen oma kuntoutusohjaaja ja esimerkiksi alueen erityislastentarhaopettaja.

Hyvissä ajoin toteutettu varhaiskasvatushenkilöstön kattava informoiminen ja perehdyttäminen sekä lapsen kanssa työskenteleviin ammattilaisiin kuten terapeutteihin tutustuminen tuovat tasapainoa ja sujuvuutta lapsen alkavaan varhaiskasvatukseen. Näkövammaisten Keskusliitto järjestää perehdytyskursseja ja -koulutuksia näkövammaisten lasten kanssa työskenteleville.

Varhaiskasvatushenkilöstöltä vaaditaan kykyä tunnistaa lapsen erityisen tuen tarpeita sekä edellytetään tarvittavan asiantuntemuksen omaamista ja kehittämistä. Erityistä tukea tarvitsevan lapsen huomioon ottamiseen liittyvissä asioissa varhaiskasvatuksen henkilöstöä voi ohjata kuntoutusohjaaja. Henkilökuntaa voi tukea ja ohjata myös muu ryhmän ulkopuolinen erityistyöntekijä, kuten erityislastentarhanopettaja, toimintaterapeutti tai puheterapeutti.

Avustaja kuntoutuksen tukena

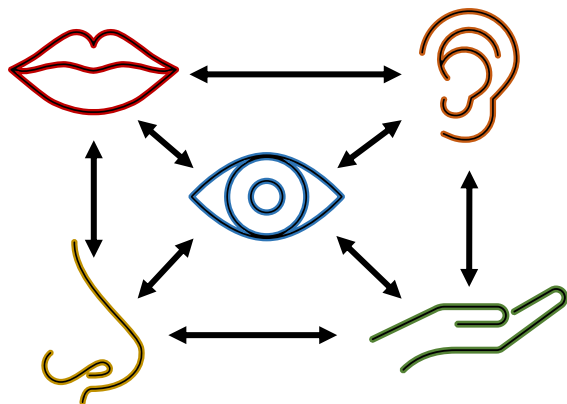
Varhaiskasvatuksen ryhmissä on yleistä, että erityistä tukea tarvitsevalle lapselle on avustaja. Jos lapsi tarvitsee huomattavasti enemmän tukea pystyäkseen olemaan varhaiskasvatuksessa, on hän oikeutettu saamaan avustajan. Arvion avustajan tarpeesta tekee lääkäri tai psykologi. Useimmissa kunnissa näkövammaisen lapsen avustajan palkkaa kunnan sosiaalitoimi.

Avustajan tehtävänä voi olla vain näkövammaisen lapsen avustaminen tai auttaa yleisesti varhaiskasvatuksen toiminnassa, jolloin hän toimii ryhmäavustajana. Asiantuntemus ja sitoutuneisuus ovat edellytykset avustajan työlle. Avustajan tehtävänä on hyödyntää ja jakaa erityisosaamistaan sekä omalta osaltaan vastata näkövammaisen lapsen monipuolisen kuntoutuksen toteutumisesta varhaiskasvatuksessa. Lapsen kokonaistavoitteiden tulisi ohjata avustajan toimintaa ja työkäytäntöjä.

Näkövammaisen ohjaaminen ja tukeminen

Aistien käyttö ja vahvistaminen

Käsitys itsestä sekä miellyttävistä kokemuksista muodostuu aistitiedon avulla. Ihminen käyttää aistejaan päivittäin tutkiessaan ympäröivää maailmaa ja ollessaan vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Aistin normaalia heikompi toiminta tai aistin puuttuminen kokonaan vaikeuttaa aistimusten vastaanottoa. Tämän takia aistikokemuksia ja niistä syntynyttä tietoa voi olla hankala ymmärtää ja kokea itselle merkitykselliseksi.

Katsekontaktia pidetään tärkeänä vuorovaikutuksen elementtinä. Näkövammaisen voi kuitenkin olla hankala luoda kontaktia kanssaihmiseen ja tulkita tämän antamia viestejä sekä eleitä. Myös niihin vastaaminen voi olla haastavaa. Tästä syystä on tärkeää, että näkökyvyn vajavuus otetaan huomioon arjessa ja vuorovaikutustaitoja kehitetään muiden aistien avulla, kuten kuulo- ja tuntoaistia käyttäen.

Esineitä käytetään usein kommunikoinnin tukena aisti- ja kehitysvammaisten kanssa. Konkreettisia esineitä on helpompi havaita kuin esimerkiksi kuvia, koska esineitä voi tunnustelun ja katselun lisäksi myös haistaa ja maistaa.

Vinkkejä

- Tuntoaistin käyttöä voidaan varhaiskasvatuksessa tukea esimerkiksi käyttämällä askarteluissa erilaisia ja -tuntuja materiaaleja sekä tuomalla rentoutushetkiin monenlaisia tuntoaistia herätteleviä välineitä, kuten näppyläpalloja ja höyheniä.
- Lasta voidaan kannustaa kiinnostumaan sekä katselemaan erilaisia leluja ja muita esineitä antamalla niille liike ja ääni. Esimerkiksi pikkuauto ääntelee auton tavoin ja puhelimeen vastataan laittamalla se korvalle sekä sanomalla ”Haloo”. Esineen tutkiminen käsin tukee ja konkretisoi näköhavaintoa.
- Näkövammaisen lapsen kohdalla tulisi erityistä huomiota kiinnittää silmä-käsi-yhteistyön merkitykseen. Silmä-käsi-koordinaatiota voi näkövammaisen lapsen kanssa harjoitella esimerkiksi pujottamalla helmiä villalangan sijasta rautalankaan, harjoittelemalla kopittelua kulkuspallolla sekä kokoamalla äänipalapeliiä.
- Aistien käyttöä voidaan harjoitella yksinkertaisin tavoin tuomalla niitä pienissä määrin arkeen. Lisäksi on hyvä muistaa konkretisoida toimintoja, esimerkiksi numeroita harjoitellessa voidaan sormilla laskemisen sijaan laskea esineitä. Tämä auttaa lasta hahmottamaan tapahtuvaa ja on oiva mahdollisuus osallistaa lasta.
- Erilaista aistien käyttöä voidaan harjoitella myös koko lapsiryhmän kanssa. Näin tuetaan yksittäisten lasten aistiosaamista ja -ymmärtämistä sekä lisätään lapsiryhmän samanvertaisuutta.

Sanoittaminen ja kuvailu

Näkövammaisen lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksen, voi toisiin lapsiin tutustuminen ja heidän tunnistamisensa olla haastavaa. Tästä syystä on tärkeä painottaa puheen ja ääneen kuvailemisen merkitystä sekä henkilöstölle että ryhmän muille lapsille. Yhteistoiminnoissa mukana olevien henkilöiden tulisi esitellä itsensä, jotta näkövammaisen lapsi pystyy yhdistämään nimet ja äänet sekä oppii vähitellen tunnistamaan hoitokaverinsa ja työntekijät. Kuulo- ja tuntoaistin käyttöä tulisi lisätä myös leikeissä sekä muissa ryhmätoiminnoissa.

Vinkkejä

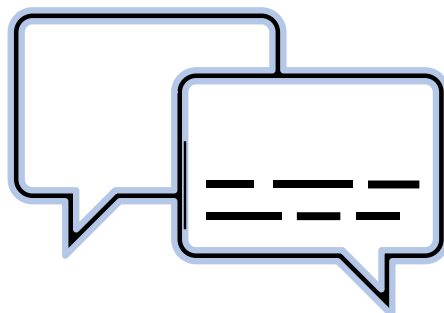
- Tärkeää on esitellä itsesi kohdatessasi näkövammaisen lapsen. Samaan tilaan saavuttaessa tai lasta lähestyessä sanoittamisen merkitys korostuu.
- Kaikki lapseen kohdistuva ja häntä ympäröivä toiminta tulee sanoittaa ja kuvailla lapselle. Näin näkövammaiselle lapselle luodaan turvallinen, selkeä sekä hänen tarpeensa huomioon ottava ympäristö.
- Huomiota tulee kiinnittää tarkkaan kuvailuun. Kuvailun tulee vastata kysymyksiin mitä tapahtuu ja missä, kuka tai ketkä ovat mukana jne. Esimerkkitilanne: Metsäretkellä lapset huomaavat männyssä oravan. Näkövammaiselle lapselle tilanteen voisi kuvailla seuraavasti: ”Edessämme on korkea puu, jonka oksalla ruskea orava nakertaa käpyä”. Esimerkkitapauksessa lapsen voisi viedä tunnustelemaan puun pintaa tai maassa olevaa käpyä, jotta kerrottu konkretisoituisi hänelle.

Värien ja kontrastien käyttö

Näkemistä edistävät hyvät värit ja kontrastit, jotka kannattaa ottaa huomioon kaikissa päiväkodin toiminnoissa. Myös hyvä valaistus on syytä muistaa, koska se tehostaa kontrastien havaitsemista. Katseluetäisyys on heikkonäköisellä lapsella usein normaalia lyhyempi, jolloin näkövirikkeiden tulee olla katsottavissa läheltä. Esimerkiksi seinälle kiinnitettävät lapsille tarkoitetut julisteet tulisi sijoittaa lapsen katselukorkeudelle siten, että lapsi pääsee lähelle näkövirikettä.

Vinkkejä

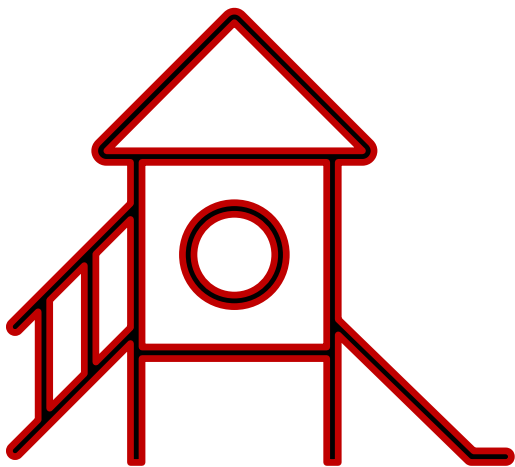
- Näönkäytön aktivoimisessa hyviä väriyhdistelmiä ovat musta-valkoinen ja musta-keltainen. Värejä käytettäessä kannattaa huomioida värien kirkkaus ja tunnistettavuus.
- Paksut ja tummat ääriviivat tehostavat kuvien näkemistä.
- Näkövammaisen lapsen naulakko- ja lokeroaika sekä istumapaikka on hyvä merkitä selkeästi vahvoja värejä ja kontrasteja hyödyntäen.
- Kuvat ja julisteet kannattaa sijoittaa lapsen katselukorkeudelle sellaiseen paikkaan, johon on esteetön pääsy. Esimerkiksi pöydät ja penkit estävät katseltavan kohteen tarkastelemisen lähempää.

Liikkuminen ja motoriikka

Uuteen ympäristöön tutustuminen ja siellä liikkumisen harjoittelu on hyvä aloittaa ajoissa. Ennen varsinaisen varhaiskasvatuksen alkamista, on heikkonäköiselle tai sokealle lapselle hyvä antaa mahdollisuus tutustua varhaiskasvatuspaikan tiloihin etukäteen. Fyysisen ympäristön hahmottamiseksi on tärkeää, että näkövammaiselle lapselle annetaan rauha tutkia ympäristöään ilman muiden lasten läsnäoloa.

Näkövammaisen lapsen liikkumisen kannalta täytyy huomioida useita tilojen selkeyteen ja turvallisuuteen vaikuttavia tekijöitä, kuten esimerkiksi hyvä valaistus sekä selkeät ja tilavat kulkureitit. Ympäristön hahmottamiseksi ja kohteiden löytämiseksi helpotusta tuovat erilaisten värien, kontrastien ja materiaalien käyttö. Lapsen apuvälineet sekä lasta kiinnostavat lelut ja kirjat tulisi sijoittaa niin, että ne ovat helposti saatavilla.

Vinkkejä

- Tutustuminen päiväkodin tiloihin on hyvä toteuttaa viimeistään päiväkodin alkaessa. Lapsen kanssa on hyvä käydä kulkemassa läpi sekä sisä- että ulkotilat rauhassa ilman ylimääräistä ympäröivää hälinää.
- Näkövammaisen lapsen naulakko- ja lokeropaikat kannattaa sijoittaa helposti saavutettavaan paikkaan esimerkiksi lokerorivin reunapaikalle. Näin paikka on helposti lapsen löydettävissä.
- Lapsen itsenäistä toimintaa ja kulkemista ajatellen tulee tavarat ja huonekalut sijoittaa niin, että tilat ovat esteettömät sekä selkeät. Tällaisilla järjestelyillä voidaan tiloista luoda turvallisemmat ja helppokäyttöisemmät.

Käytännön esimerkkejä varhaiskasvatukseen

Voimakkaat värit ja kontrastit auttavat lasta hahmottamaan ruokailuvälineet.

Ruokailutilanteet

Värejä ja kontrasteja voidaan syömistilanteissa käyttää ruokailuvälineiden erottamisen helpottamiseksi. Voimakkaan värinen ruokailualusta auttaa lasta hahmottamaan astiat pöydältä. Alustana voidaan käyttää esimerkiksi tarjotinta tai silikonista ruokailualustaa, joka toimii hyvänä liukuesteenä ruokailuvälineille. Ruokailualusta voidaan myös askarrella itse kiinnittämällä värillinen kartonki pöydän pintaan kontaktimuovin avulla.

Normaalit ruokailuvälineet kelpaavat usein miten, mutta näkövammaisen lapsi voi hyötyä esimerkiksi korkeareunaisesta lautasesta sekä lusikasta, jossa on paksumpi varsi. Näiden erityisten ruokailuvälineiden hankkimisessa apua voit kysyä lapsen omalta näönkuntoutusohjaajalta tai lapsen kanssa työskenteleviltä terapeuteilta.

Ruokailutilanteet antavat oivan mahdollisuuden harjoittaa sanoittamista ja eri aistien käyttämistä. Lapsen kanssa voidaan yhdessä haistaa ja maistaa ruokaa sekä esimerkiksi pohtia, miltä ruoka tuntuu suussa ja käsissä. Ruokailun alkaessa on hyvä kertoa lapselle, mitä tuolloin on tarjolla, mitä esineitä ruokapöydässä on ja ketkä lapsen kanssa ruokailevat.

Vasemmanpuoleiseen lusikkaan on lisätty irrotettava paksunnososa. Oikealla puolestaan on painolusikka, joka tasapainottaa kättä ruokaillessa.

Ryhmä- ja siirtymätilanteet

Usein varhaiskasvatuksessa toteutettavilla ryhmätuokioilla, kuten aamupiireillä, jokaisella lapsella on merkitty paikkansa. Kun ryhmässä on näkövammaisen lapsi, on tärkeää, että paikat on merkitty selkeästi. Tähän voidaan hyödyntää esimerkiksi värillisiä muotopaloja tai istuintyynyjä.

Ryhmätuokioilla kannattaa kiinnittää huomiota sanalliseen ilmaisuun. Tuokion aluksi on hyvä käydä läpi kaikkien läsnäolijoiden nimet. Kun jokainen lapsi saa kertoa oman nimensä, on näkövammaisen lapsen helpompi oppia tunnistamaan ryhmänsä jäsenet ja heidän äänensä. Näin saadaan lisättyä myös ryhmän keskinäistä vuorovaikutusta sekä lasten osallisuutta.

Päivä- ja viikkorakenteen hahmottamisen tukena käytetään usein kuvakortteja. Kuvakorteissa on hyvä huomioida

kuvien selkeys sekä värit ja kontrastit. Näkövammaisen lapsi voi tarvita hahmottamisen tueksi myös jotain konkreettista. Varhaiskasvatuksessa tämä voidaan toteuttaa esimerkiksi liittämällä päiväohjelman kuvakortteihin esineitä, jotka on helposti yhdistettävissä kortin kuvaamaan toimintaan. Esimerkiksi lusikka voi kuvata ruokailua, pikkuauto puolestaan leikkihetkeä ja pieni tyyny lepoa. Esineiden ja asioiden käyttöyhteydet lapsi oppii ajan kanssa.

Siirtymätilanteita tapahtuu varhaiskasvatuksessa useita kertoja päivän aikana. Siirtymiset voivat tapahtua toimintojen sisällä tai paikkojen välillä. Tämä voi olla erityisesti näkövammaiselle lapselle hämmentävää ja kuormittavaa sekä luoda turvattomuuden tunnetta. Tästä syystä huomiota kannattaa kiinnittää ennakkointiin ja tulevan toiminnan ilmaisemiseen sanallisesti hyvissä ajoin. Siirtymätilanteiden tukena voidaan käyttää esimerkiksi aiemmin mainittua päiväohjelmaa esineineen.

Esineitä voidaan käyttää päiväohjelman hahmottamisen tukena. Yläpuolella on näkövammaisella lapsella päiväkodissa käytössä oleva iltapäivän toimintoja kuvaava päiväohjelman osa. Oikealla puolella on lapselle luotu viikko-ohjelma, joka kuvaa hoitopäivän jälkeistä toimintaa.

Pukeutumis- ja ulkoilutilanteet

Eteistiloissa näkövammaisen lapsen naulakko- ja lokeropaikat on hyvä sijoittaa lokerorivin reunapaikalle. Paikka voidaan myös merkitä esimerkiksi värikästä kartonkia ja kontaktimuovia hyödyntäen. Tämä helpottaa naulakon löytämistä.

Lapsen apuvälineet tulee laittaa hänelle helposti saatavilla olevaan paikkaan. Esimerkiksi valkoinen keppi voidaan sijoittaa lapsen naulakkopaikan viereen tai ryhmän yleisissä tiloissa lapsi voi jättää keppinsä sille ennakoon sovittuun paikkaan, minne se on helppo jättää tai ottaa mukaan.

Päiväkodin piha-alueeseen tutustumiseen on hyvä varata riittävästi aikaa. Erityisesti piha-alueen rajoihin ja rakennuksiin sekä leikkivälineisiin tutustuminen selkeyttää ja auttaa näkövammaista lasta pihan hahmottamisessa. Käytännössä lapselle pitää antaa mahdollisuus itse tunnistella ja tutkia pihalla olevia asioita aikuisen samalla kuvaillessa niitä.

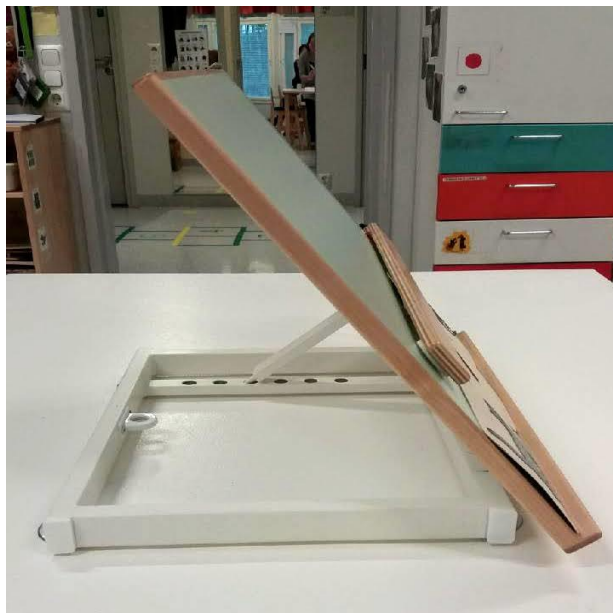
Yllä olevassa kuvassa näkövammaisen lapsi tutustuu päiväkodin pihan merirosvolaivaan tunnistelemalla laivan eri pintoja ja muotoja käsillään.

Kuvassa vasemmalla on esimerkki lapsen naulakkopaikan selkeästä merkitsemisestä ja asettelusta.

Näkövammaisen apuvälineet

Näkövammaisen lapsen on mahdollista saada päiväkotiin käyttöönsä erilaisia arkea helpottavia apuvälineitä kuten esimerkiksi lukutelevisio ja kohopöytä. Edellä mainittu kohopöytä auttaa muun muassa heikkonäköistä lasta esimerkiksi kuvien ja tekstien lähemmäksi saamisessa pöydän tasoon nähden.

Lapsen apuvälineet on hyvä sijoittaa paikkaan ja tilaan, jossa on riittävä valaistus. Tärkeää on myös huomioida lapsen ergonominen työskentelyasento ja helppo pääsy apuvälineelle. Päiväkotiin saatavia apuvälineitä voi kysyä näkövammaisen lapsen näönkuntoutusohjaajalta.

Yllä olevassa kuvassa on kohopöytä, joka on käytössä päiväkodissa.

Lukutelevisio on eräänlainen suurennuslaite, jonka avulla heikkonäköinen voi suurentaa tarkasteltavan tekstin tai kohteen. Lapsen kanssa lukutelevisiota voidaan käyttää esimerkiksi lelujen ja erilaisten kuvien tutkimisen apuna.

Kuvassa näkövammaisen lapsi tutkii kohopöydän avulla erilaisia kuvia.

Leikit ja askartelut

Perinteisistä leikeistä ja peleistä voidaan usein pienin muutoksin saada toimivia ryhmälle, jossa on näkövammaisen lapsi. Esimerkiksi kuvallisesta muistipelistä voidaan muokata tunnusteltava versio liimaamalla kortteihin eri tuntuisia kankaita ja muita materiaaleja. Tunnusteltavan muistipelin voi myös rakentaa pilttipurkin kansista ja liimaamalla niiden kääntöpuolelle tunnusteltavia asioita.

Muiden aistien käyttöön perustuvat leikit ja askartelut ovat hyödyllisiä ja opettavaisia niin näkövammaiselle lapselle kuin koko lapsiryhmälle. Erilaisiin aistileikkeihin, -ratoihin ja -työpajoihin löytyy paljon ideoita kirjallisuudesta sekä internetistä. Aistien käyttöä voidaan myös harjoitella askartelemalla aistitaulut.

Musiikin käyttäminen ja musisointi voi olla idyllinen työväline näkövammaisen lapsen kanssa toimiessa. Sanallista musiikkia voidaan hyödyntää tutustuessa arkisiin asioihin ja toimintoihin. Musiikin avulla voidaan opetella esimerkiksi kehonosia, eläimiä, ajanilmauksia ja käytöstapoja.

Linkkejä

- [Tunnustelupalapeli muovikupeista](#) (engl.)
- [Leikkivinkkejä päiväkotiin](#)
- [Aistirata](#) (engl.)
- [Ideoita aistitaulun tekemiseen](#) (engl.)
- [Taidetta ja aistileikkejä](#)
- [Aistileikkejä ja -askarteluideoita](#)
- [Aistiaskarteluideoita](#) (engl.)
- [Askarteluideoita eri ikäisille](#) (engl.)
- [Mielin kielin aistit](#)

Kirjavinkkejä

- Oo mun kaal!: Leikkejä ryhmään, jossa on näkövammaisen lapsi – Latva-Nikkola, A. 2018.
- Kadonnut avain: aistielämyksiä tarjoava musiikkiliikuntaseikkailu – Mäki, M. 2009.
- Aistiseikkailu-kirjasarja – Saarinen S.
- Aikarumpu: lauluja, loruja ja toimintavinkkejä arkeen ja juhlaan – Vannasmaa, P. 2013.

Yläpuolella kuva muovisista pullonkorkeista ja erituntuisista askartelutarvikkeista kasattu tunnustelumuistipeli. Alhaalla puolestaan itsetehty dinosaurusteemainen tunnustelutaulu, jossa on käytetty kohokuvioista kartonkia, karheaa glitterpaperia, nappeja sekä makaroneja.

Koskettelukirjat

Koskettelukirjoilla tarkoitetaan erilaisia materiaaleja ja värejä hyödyntäviä tunnusteltavia kuvakirjoja. Koskettelukirjoja tarjoaa lainattavaksi Celia, joka tuottaa saavutettavaa kirjallisuutta. Saavutettavaa kirjallisuutta ovat esimerkiksi ääni- ja pistekirjat.

Jos päiväkodissa on näkövammaisen lapsi, on varhaiskasvatuksen opettajan sekä erityisopettajan mahdollista ilmoittaa lapsi koskettelukirjojen lainaajaksi. Ilmoittamisen voi myös tarvittaessa tehdä näönkuntoutusohjaaja.

Koskettelukirjoja on monenlaisia. Niiden avulla lapsi voi tutustua esimerkiksi arkisiin asioihin ja tapahtumiin, perinteisiin satuihin sekä lastenlauluihin. Ylä- ja alapuolen kuvat ovat Anna Suopellon (2013) koskettelukirjasta Topi maalla.

Yläpuolen kuvassa näkövammaisen lapsi tutkii koskettelukirjaa yhdessä aikuisen kanssa.

Leikkivälineet päiväkodissa

Usein näkövammaisen lapsi pitää kaikenlaisten lelujen tutkimisesta käsiensä avulla. Erityisesti ääntä ja valoa tuottavat lelut voivat olla mieluisia ja mielenkiintoa herätteleviä. Värikkäät ja valoa tuottavat lelut myös kannustavat heikkonäköistä lasta käyttämään näköään.

Näkövammaisen lapsen innostusta leikkiin voidaan tukea leluilla, jotka antavat tälle enemmän aistiärsykyitä. Esimerkiksi nuppipalapelin sijaan voidaan lapselle tarjota koottavaksi äänipalapeli ja palloleikeissä käyttää perinteisen pallon sijasta kulkuspalloa.

Tunnustelemalla yksinkertaisia geometrisia muotoja ja erilaisia materiaaleja, lapsen hahmottamisen taito kehittyy sekä rohkeus käyttää ja tutkia käsillä lisääntyy. Käsien käyttöä ja eri materiaaleihin tutustumista voidaan toteuttaa esimerkiksi hiekkalaatikko- ja vesileikeissä sekä muovailuvahalla muovailtaessa.

Kirjoja lainatessa ja hankkiessa kannattaa kiinnittää huomiota kirjan kuvien värihin ja selkeyteen. Myös kohokuvat ja erilaiset pinnat voivat tehdä kirjasta lapselle mielenkiintoisemman.

Näppyläpalloja voidaan käyttää tuntoaistin herättelyyn esimerkiksi rentoutustuokioilla.

Perinteisen palapelin sijaan voidaan käyttää esimerkiksi äänipalapeliä kuten vasemmassa kuvassa. Oikeanpuoleisessa kuvassa on muotopalapeli, jonka avulla lapsi voi harjoitella esimerkiksi muotojen ja värien tunnistusta, motoriikkaa sekä ongelmanratkaisutaitoa.

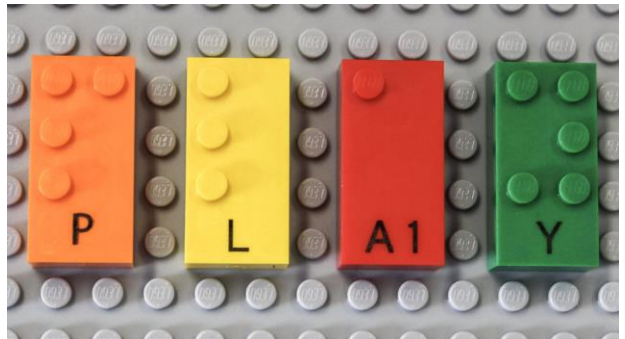
LEGO® Braille Bricks

Opetusalalla kehitetty LEGO® Braille Bricks on suunnattu pistekirjoitusta opetteleville sokeille ja heikkonäköisille lapsille. Värikkäät palikat sisältävät kirjaimia ja numeroita pistekirjoituksella sekä näitä vastaavat tavallisen kirjoitusjärjestelmän merkit. Näin LEGO® Braille Bricks mahdollistaa tasavertaisen ja luovan leikin näkövammaisten sekä näkevien lasten kesken.

Suomessa LEGO® Braille Bricks –palikoita jakaa Celia. Palikat on tarkoitettu käytettäväksi päiväkoteihin ja kouluihin. Palikoita voivat tilata varhaiskasvattajat ja opettajat, joilla on ryhmässään sokea tai heikkonäköinen lapsi.

Linkkejä

- LEGO® Braille Bricks –palikoiden tilaamisen ohjeet löytyvät [Celian sivuilta](#).
- Ohjeita ja leikkivinkkejä palikoiden käyttöön löydät [täältä](#). (engl.)

Yllä havainnollistava kuva, kuinka LEGO® Braille Bricks –palikoissa yhdistyvät pistekirjoitus sekä tavallisen kirjoitusjärjestelmän kirjaimet ja numerot. Kuva: Flickr/Brickset.

Kuva: Flickr/Brickset.

Pohjois-Karjalan Näkövammaiset ry

Pohjois-Karjalan Näkövammaiset ry on Näkövammaisten liitto ry:n alla toimiva jäsenyhdistys, joka on aloittanut toimintansa vuonna 1984. Yhdistys tuottaa tietoa, toimii vertaistuen kanavana sekä järjestää monenlaista toimintaa ja tukea pohjoiskarjalaisille näkövammaisille. Toiminta-alue kattaa koko Pohjois-Karjalan maakunnan sekä Heinäveden kunnan eli yhteensä 13 kuntaa.

Yhdistyksen yhteystiedot

Osoite: Kauppakatu 17 B 22, 80100 JOENSUU
Sähköposti: toimisto@pknv.fi

Toimiston puhelin: 050 350 6050
Toimiston asiakaspalvelu avoinna ma-pe klo 9-14.

Yhdistyksen nettisivut:
<https://www.pknv.fi/fi/pohjois-karjalan-nakovammaiset-0>

Puheenjohtaja:

Erkki Virtanen
puhelin 040 737 2960

Varapuheenjohtaja:

Timo Pellikka
puhelin 0400 426 807

Järjestösihteeri:

Sirpa Lankinen
puhelin 050 350 6050

Tiedonsaantivastaava:

Jarno Mandelin
puhelin 044 771 1159

Pohjois-Karjalan Näkövammaiset

Kiitossanat

Haluamme kiittää kaikkia opinnäytetyön ja *Käsi kädessä* -oppaan mahdollistajia. Kiitos Pohjois-Karjalan Näkövammaiset ry saamastamme tuesta ja kannustuksesta sekä yhteistyöstä oppaan parissa. Haluamme kiittää haastatteluihin osallistuneita, jotka avoimesti ja rohkeasti toivat esille omia kokemuksiaan sekä ajatuksiaan opasta varten.

Kiitos Karelia-ammattikorkeakoulu sekä opinnäytetyön ohjaajat, jotka ovat tukeneet ja ohjanneet meitä koko prosessin ajan. Suuri kiitos myös opiskelutovereillemme ja läheisillemme, joiden kanssa oppaan aiheesta keskusteleminen on herättänyt uusia ajatuksia ja näkökulmia.

Erityisesti haluamme kiittää meille molemmille läheistä ja rakasta Aleksia, jonka antamat kokemukset ovat innoittaneet meitä tutustumaan tarkemmin näkövammaisuuteen sekä näkövammaisen lapsen elämään ja arkeen.

Kiitos myös sinulle lukija, että olet tutustunut oppaaseemme. Toivomme, että se on tuonut sinulle uutta tietoa, ideoita sekä innostusta näkövammaisen lapsen ohjaamiseen ja tukemiseen.

Kiittäen

Pinja Davidsson & Alexandra Koponen

Lähteet

- Celeste, M. 2006. Play Behaviors and Social Interactions of a Child Who Is Blind: In Theory and Practice. Journal of Visual Impairment & Blindness 100 (2), 75–90.
- Celia. 2021. Celian palvelut kaikille, joille lukeminen on vaikeaa. <https://www.celia.fi/palvelut/>. 13.10.2021.
- Celianet. 2021. Ilmoita henkilö koskettelukirjojen lainaajaksi. <https://www.celianet.fi/ilmoita-henkilo-koskettelukirjojen-lainajaksi/>. 13.10.2021.
- Engblom, J., Hänninen, K. & Honkanen, L. 2017. Käsi käden päällä - Näkövammaisen lapsen kuntouttava arki. Helsinki: Näkövammaiset lapset ry.
- Heinämäki, L. 2004. Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa: Erityispäivähoito - lapsen mahdollisuus. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Malm, M. 2004. Näkövammaisuus. Teoksessa Malm, M., Matero, M., Repo, M. & Talvela E-L. (toim.). Esteistä mahdollisuuksiin - Vammaistyön perusteet. Helsinki: WSOY, 298–339.
- Nurmi, P. & Tarvonen, S. 2018. Lapsi, jolla on näkövamma. Teoksessa Pihlaja, P. & Viitala, R. (toim.). Varhaiserityiskasvatus. Jyväskylä: PS-kustannus, 321–336.
- Näkövammaiset lapset ry. 2021b. Päivähoitoon. <https://www.silmatera.fi/nakkarila/paivahoitoon/>. 21.1.2021.
- Näkövammaisten liitto ry. 2020. Näkövammaisuus. <https://www.nkl.fi/fi/nakovammaisuus>. 11.1.2021.
- Ojamo, M. & Tolkkinen, L. 2021. Näkövammarekisterin vuosikirja 2020. Näkövammaisten liitto & Terveystieteiden tutkimuskeskus. <https://cms.nkl.fi/sites/default/files/2021-09/N%C3%A4k%C3%B6vammarekisterin%20vuosikirja%202020.pdf>. 19.10.2021.
- Papunet. 2021. Esineet kommunikoinnissa. <http://papunet.net/tietoa/esineet-kommunikoinnissa>. 18.8.2021.
- Papunet. 2021. Näköaisti vuorovaikutuksessa. <http://papunet.net/tietoa/nakoaisti-vuorovaikutuksessa>. 18.8.2021.
- Papunet. 2020. Kuvat kommunikoinnissa. <http://papunet.net/tietoa/kuvat-kommunikoinnissa>. 18.8.2021.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2002. Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2002:9. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Takala, M. 2006. Näkövammaisen lapsen kehityksestä. Teoksessa Takala, M. & Kontu, E. Näkökulmia näkövammaisten opetukseen. Jyväskylä: PS-kustannus, 35–44.
- Vernerin. 2013. Avustaja päivähoitossa. <https://www.verneri.net/yleis/avustaja-paivahoidossa>. 21.1.2021.
- Vilén, M., Vihunen, R., Vartiainen, J., Sivén, T., Neuvonen, S. & Kurvinen, A. 2006. Lapsuus - erityinen elämänvaihe. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Kuvien lähteet

- Kannen kuva: Pinja Davidsson. 2021. Käsi kädessä.
- Sivujen 5-9 kuvakkeet: Microsoft 365-kuvapankki/Kuvakkeet. 3.10.2021
- Sivun 17: Flickr/Brickset. 2019. LEGO Braille bricks. <https://www.flickr.com/photos/92090133@N04/46770098865> & <https://www.flickr.com/photos/92090133@N04/46770098575>. 19.10.2021.
- Muut oppaassa käytetyt kuvat: Pinja Davidsson & Alexandra Koponen. 2021.